Prikriveni istražitelj

Kaurinović, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:735453

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

Repository Faculty of Law University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

KATEDRA ZA KAZNENO PROCESNO PRAVO

Anita Kaurinović

PRIKRIVENI ISTRAŽITELJ

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Anita Kaurinović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Anita Kaurinović, v.r.

Sažetak

Prikriveni istražitelji posebni su policijski službenici koji se uz pomoć izmijenjenog identiteta infiltriraju u kriminalne skupine te nastoje razotkriti počinitelje ili spriječiti počinjenje kaznenih djela. Budući da su jedna od posebnih dokaznih radnji pomoću njih se prikupljaju predmeti i dokazi za utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku samo kada se izvidi ne mogu provesti na drugi način ili bi to bilo moguće samo uz nerazmjerne teškoće. Iznimno je važno pitanje dopuštenog opsega i sadržaja njihova djelovanja, no ono nije definirano našim zakonodavstvo iako je nužno potrebno. Upravo zbog toga često dolazi do poticanja od strane prikrivenog istražitelja što je jedno od glavnih problema prikazanih u ovome radu. Zbog poticanja dolazi i do povrede članka 6. Europske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih prava o čemu će također biti riječ te će uz to biti obrađeno i nekoliko predmeta iz sudske prakse. Za prikrivenog istražitelja vrlo je važno stvoriti dobar prikriveni identitet kako bi se što bolje infiltrirao, ali i kako bi se zaštitila njegova osobna sigurnost tijekom i nakon provođenja radnje. Budući da prikriveni istražitelj prilikom provođenja radnje ne može biti pod stalnim nadzorom postoji mogućnost da počini brojne zloporabe pa čak i pređe na stranu počinitelja. Upravo zbog svih navedenih specifičnosti te radnje, njeno provođenje može utjecati na psihičko zdravlje istražitelja.

Ključne riječi: *prikriveni istražitelj, agent provokator, zabrana poticanja, povreda članka 6. Konvencije, dopušteni opseg djelovanja, legenda, prikriveni razgovor*

Summary

Undercover agents are special police officers who work with a changed identity and infiltrate criminal groups where they try to expose the perpetrators or prevent commision of crimes. They are used to collect items and evidence for establishing facts in criminal proceedings only when investigations cannot be carried out in another way or it would be possible only with disproportionate difficulties. The question of the permitted scope and content of their activity is extremely important, but it is not defined by our legislation, although it is absolutely necessary. This is precisely why there is often incitement by the undercover agent, which is one of the main problems presented in this paper. Due to incitement, there is also a violation of Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights, which will also be discussed, and several cases from court practice will also be dealt with. It is very important for an undercover agent to create a good undercover identity in order to infiltrate as well as possible, but also to protect his personal safety during and after the operation. Since an undercover agent cannot be under constant supervision when conducting an action, there is a possibility that he may commit numerous abuses and even go over to the side of the perpetrator. Precisely because of all the specificities of this action, its implementation can affect the psychological health of the investigator.

Key words: *undercover agent, agent provocateur, prohibition of incitement, violation of Article 6 of the Convention, permissible scope of action, legend, undercover conversation*

Sadržaj

1. Uvod **1**

2. Pojam prikrivenih istražitelja **2**

3. Uvođenje pojma prikrivenih istražitelja u hrvatsko zakonodavstvo **4**

4. Dopušteni opseg i sadržaj djelovanja **6**

4.1. Zabrana poticanja od strane prikrivenih istražitelja **8**

5. Povrede članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda **13**

5.1. Predmet Lagutin i ostali protiv Rusije **17**

5.2. Predmet Teixeira de Castro protiv Portugala **18**

5.3. Predmet Matanović protiv Hrvatske **19**

5.4. Predmet Grba protiv Hrvatske **22**

6. Sporedna kaznena djela prikrivenog istražitelja **24**

7. Stvaranje i održavanje legende **26**

7.1. Ugrožena osobna sigurnost **28**

8. Zlouporabe u provođenju radnje **30**

8.1. Prelazak prikrivenog istražitelja na stranu počinitelja **31**

9. Prikriveni razgovor i pouzdanost prikupljenih dokaza **33**

10. Utjecaj radnje na psihičko zdravlje istražitelja **35**

11. Zaključak **37**

12. Literatura **39**

1. Uvod

Prikriveni istražitelji jedna su od posebnih dokaznih radnji propisanih Zakonom o kaznenom postupku. Posebne dokazne radnje način su pribavljanja predmeta i dokaza koji služe za utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku, a poduzimaju se samo ako se istraga ne može provesti na drugi način ili može samo uz nerazmjerne teškoće.[1] Prikriveni istražitelji posebni su policijski službenici koji se pod izmijenjenim identitetom infiltriraju u kriminalne skupine i na taj način pokušavaju razotkriti ili spriječiti počinjenje kaznenih djela. U prvom dijelu rada bit će riječ o tome tko su prikriveni istražitelji, o razlici između prikrivenog istražitelja i agenta provokatora te uvođenju te posebne dokazne radnje u hrvatsko zakonodavstvo. Posebno je zanimljivo pitanje njihova dopuštenog opsega i sadržaja djelovanja jer ono često može graničiti s poticanjem na kazneno djelo što je za prikrivene istražitelje zabranjeno. Potom će se obraditi povrede prava na pravično suđenje do kojih je došlo upravo zbog uporabe prikrivenih istražitelja, uz navođenje nekoliko primjera iz domaće i strane sudske prakse. Nakon toga razmotrit će se situacije u kojima članovi zločinačke organizacije traže od prikrivenih istražitelja počinjenje kaznenih djela, tzv. sporednih kaznenih djela. Također, biti će riječ i o samom kreiranju legende za prikrivenog istražitelja i načinu njena održavanja te njegovoj ugroženosti u slučaju razotkrivanja. Prikriveni istražitelji mogu počiniti brojne zloporabe za vrijeme provođenja radnje te čak i preći na stranu počinitelja što će biti obrađeno kasnije u radu. Nakon toga razmotrit će se pitanje pouzdanosti dokaza dobivenih djelovanjem prikrivenog istražitelja te prikrivenog razgovora. Na kraju, prije zaključnih razmatranja, obradit će se utjecaj radnje na psihičko zdravlje istražitelja do čega dolazi upravo zbog specifičnih uvjeta rada prikrivenog istražitelja te njegov povratak u obitelj i na posao nakon provođenja radnje.

[1] Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22) čl. 332. st. 1.

2. Pojam prikrivenih istražitelja

„Uporaba prikrivenih istražitelja predstavlja posebnu dokaznu radnju kod koje policija angažira svoje službenike da pod izmijenjenim identitetom (tzv. legendom), koji smiju koristiti i u pravnim odnosima, prodiru u kriminalne skupine i tako potajno istražuju njihovo djelovanje.“[2] Postoji više vrsta prikrivenih istražitelja, a najčešće se dijele na obične, „prigodne“ i prave „tajne agente“. „Prigodni“ prikriveni istražitelji su protagonisti koji djeluju u *ad hoc* poduzetim radnjama, primjerice simulirane prodaje ili otkupa predmeta te simuliranog davanja ili primanja potkupnine ili pružanja simuliranih poslovnih usluga ili sklapanja simuliranih pravnih poslova.[3] „Simulirana kupnja je kriminalistički značajna kod kaznenih djela u vezi sa zloporabom droga, krijumčarenjem oružja, eksploziva, automobila, krivotvorenjem novca, a simulirano davanje potkupnine kod tzv. koruptivnih delikata, kao što su primanje mita i davanje mita.“[4] S druge strane, „tajni agenti“ imaju zadatak što dublje i bolje se infiltrirati u kriminalnu skupinu. Oni izvještavaju o planovima i opsegu kriminalne djelatnosti.[5] Osim razlike u trajanju između prigodnih prikrivenih istražitelja i „tajnih agenata“ postoji i pravna razlika. Mjera pravih prikrivenih istražitelja zadire u nekoliko temeljnih prava i sloboda građana, dok kod prigodnih to nije slučaj.

Potrebno je razlikovati pojmove prikrivenog istražitelja (eng. *undercover agent*) i agenta provokatora (franc. *agent provocateur*). Prema Zakonu o kaznenom postupku prikriveni istražitelj je policijski službenik koji djeluje u posebnoj dokaznoj radnji.[6] Pojam agenta provokatora ne postoji u našem zakonodavstvu jer bi on bio prikriveni istražitelj koji druge potiče na kaznena djela što je u našem zakonodavstvu izričito zabranjeno. Ako potiče na kazneno djelo, potpada pod kaznenu odgovornost za poticanje čim je potaknuta osoba počinila kazneno djelo ili njegov kažnjiv pokušaj. Sudeći po tome, hrvatsko pravo pripada u krug kontinentalnih europskih zemalja. S druge strane u američkom sustavu „policijska provokacija“ je vrsta obrane u kaznenom postupku koja se sastoji od prigovora da je optuženik počinio kazneno djelo zbog nagovaranja od strane agenta

[2] D. Krapac: Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije VIII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje str. 343.
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.,* str. 347.
[5] *Ibid.,* str. 343.
[6] Čl. 202. st. 2. toč. 25. ZKP

provokatora dok bez nagovaranja ne bi počinio to kazneno djelo. Prema njihovom sustavu u tom slučaju isključuje se postojanje kažnjive kriminalne volje.[7]

Uporaba prikrivenih istražitelja vrlo je složena mjera. Službenici moraju prikupiti što više podataka i dokaza koji su potrebni za daljnji tijek kaznenog postupka, a istodobno moraju brinuti i kako ostati unutar okvira legende koju su stvorili kako ne bi bili razotkriveni. Također, posebna je i po tome što se dokazi i podaci prikupljaju uz zapažanje čovjeka, a ne tehničkih uređaja. Ukoliko istražitelj kasnije u postupku svjedoči o informacijama do kojih je na taj način došao izlaže se otkrivanju svog pravog identiteta u javnosti. Time je ugrožena njegova osobna sigurnost, ali i njegov angažman u budućim operacijama. Upravo iz tog razloga naš Zakon propisuje da se prikriveni istražitelj ispituje kao zaštićeni svjedok.

[7] Krapac, *op. cit.* u bilj. 2, str. 346.

3. Uvođenje pojma prikrivenih istražitelja u hrvatsko zakonodavstvo

Početno zakonsko uređenje posebnih izvida u Zakonu o kaznenom postupku iz 1997. godine (dalje u tekstu: ZKP/97)[8] ne sadrži izričite norme o položaju podataka koji su prikupljeni u razgovoru s prikrivenim istražiteljem, kao ni o mogućnostima njegova svjedočenja.[9] U to vrijeme bilo je to prepušteno sudskoj praksi. Sudeći po tome razgovor u kojemu je sudjelovao prikriveni istražitelj poistovjećivao se s obavijesnim razgovorom. Sadržaj razgovora nije se mogao dokazivati niti je istražitelj ili neki drugi sudionik mogao o njemu svjedočiti. Nakon toga propisano je člankom 180.a Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku[10] da prikrivenom istražitelju nije dopušteno iskazivati o sadržaju razgovora koji je vodio s osumnjičenikom. No, on može iskazivati o činjenicama koje je sam zapazio, a ne prikupio kroz razgovor. Neki autori obrazlagali su nedopustivost korištenja izjava iz prikrivenog razgovora time što istražitelj ne obavlja ispitivanja prema propisanim formama i zbog toga sve što je saznao od građana ostaju samo neformalne obavijesti koje se ne smiju unositi na takav način.[11] Također, provođenje prikrivenog razgovora nije bilo zabranjeno, samo se prikupljene informacije nisu smjele koristiti kao dokazi. Neka stajališta poistovjećivala su razgovor prikrivenog istražitelja s formaliziranom radnjom ispitivanja osumnjičenika koja je provedena bez potrebnih upozorenja i nazočnosti branitelja.[12] S druge strane, postoje i pogledi koji su usmjereni na vjerodostojnost istražitelja, smatrajući da ako bi se prikriveni istražitelj smatrao svjedokom po čuvenju kada bi svjedočio o razgovoru, taj iskaz ne bi bio pouzdan jer se iskazi svjedoka po čuvenju ne smatraju pouzdanima.[13]

Uvođenjem u ZKP/97 članka 180.a 2002. godine[14] propisana je zabrana korištenja istražitelja kao izvora dokaza, ali ne i ograničavanje dokazivanja sadržaja razgovora iz drugih izvora.[15] U slučaju da u razgovoru sudjeluju uz prikrivenog istražitelja i počinitelji nekih teških kaznenih djela

[8] Zakon o kaznenom postupku (NN 110/1997)
[9] Ž. Karas: Neka dokazna pitanja o razgovoru prikrivenog istražitelja s osumnjičenikom, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol 19. broj 1/2012, str. 127-160, str. 139.
[10] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (NN 58/02)
[11] Karas, *op. cit.* u bilj. 9, str. 140.
[12] *Ibid.*
[13] *Ibid.*
[14] Prema ZKP-u iz 1997. g. vrijedilo je pravilo da se prikriveni istražitelji mogu ispitati kao svjedoci, ali samo o tijeku provođenja mjera, odnosno o činjenicama koje su sami zapazili poduzimajući mjeru, ali ne i o činjenicama koje su saznali u razgovoru s trećim osobama. Izmjenama ZKP/97 iz 2002. uvedena je zabrana korištenja prikrivenog istražitelja kao izvora dokaza.
[15] Karas, *op. cit.* u bilj. 9, str. 141.

ili bivši prikriveni istražitelj koji je udaljen iz službe, oni mogu slobodno svjedočiti o sadržaju razgovora dok prikriveni istražitelj ne može. Također, ako je istovremeno s mjerom prikrivenog istražitelja upotrijebljena i mjera tehničkog nadzora i snimanja, snimke razgovora koje su dobivene na taj način mogle bi poslužiti kao dokaz u postupku dok iskaz prikrivenog istražitelja o istom tom razgovoru ne bi bio valjan dokazni materijal.[16]

Napokon je izmjenama Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (dalje: ZUSKOK/01) iz 2005.[17] godine ublaženo ograničenje korištenja iskaza prikrivenog istražitelja. Člankom 42.b navodi se kako se prikriveni istražitelj može ispitati o sadržaju razgovora koji je vodio s osobama prema kojima je određena posebna izvidna radnja ili koje su sudionici kaznenog djela.[18] Uvjet za svjedočenje o razgovoru je postojanje bojazni da osobe zbog pravnih ili stvarnih razloga neće iskazivati. Riječ je o iznimci od uređenja ispitivanja.

Zakonom o kaznenom postupku iz 2008. godine uvedeno je uređenje kakvo imamo i danas. Prikriveni istražitelj može svjedočiti o sadržaju razgovora koji je vodio s osobama prema kojima je određena mjera ili njihovim sudionicima, pri čemu to ne može biti jedini dokaz za presudu. To dopuštenje ne može se odnositi na razgovor koji bi izgledao kao pravo ispitivanje okrivljenika, nego samo o razgovoru koji bi bio na razini dobrovoljnog razgovora.[19]

[16]*Ibid*.
[17] Do zakonskih izmjena iz 2005. godine prikriveni istražitelj se mogao ispitati kao svjedok o sadržaju razgovora kojeg je vodio s osobama prema kojima je bila određena mjera privremenog ograničenja ustavnih prava i sloboda i njihovim sudionicima u kaznenom djelu, ako postoji bojazan da te osobe zbog stvarnih ili pravnih razloga neće iskazivati na glavnoj raspravi (čl. 42. b. st. 1. ZUSKOK/01 NN 88/2001).
[18]Karas, *op. cit.* u bilj. 9, str. 142.
[19] Karas, *op. cit*. u bilj. 9, str. 143.

4. Dopušteni opseg i sadržaj djelovanja

Za poduzimanje posebne dokazne radnje prikrivenih istražitelja potrebno je da su ispunjene određene materijalne i formalne pretpostavke. Materijalne pretpostavke su postojanje dovoljnog stupnja vjerojatnosti da je osumnjičenik kriv za određeno „kataloško" kazneno djelo, da se izvidi kaznenog djela ne bi mogli provesti na drugi način te da izvršenje radnje ne smije predstavljati poticanje na počinjenje kaznenog djela.[20] Formalna pretpostavka je postojanje obrazloženog naloga suca istrage koji se donosi na temelju pisanog obrazloženog zahtjeva državnog odvjetnika protiv osobe za koju postoje osnove sumnje da je počinila ili zajedno s drugim osobama sudjelovala u kaznenom djelu iz članka 334. ZKP.[21] Iznimno i sam državni odvjetnik može nalogom odrediti posebnu dokaznu radnju, ali samo ako prijeti opasnost od odgode i ako smatra da neće moći na vrijeme pribaviti nalog od suca istrage.[22] Taj nalog može se izdati na 24 sata i mora se u roku od 8 sati od izdavanja dostaviti sucu istrage na potvrdu.

Pitanje dopuštenog opsega i sadržaja djelovanja nije definirano hrvatskim zakonodavstvom, iako je nužno potrebno kako bi prikriveni istražitelji znali na koje su radnje ovlašteni tijekom prikrivenog istraživanja.[23] Poželjno bi bilo kada bi se te radnje navele u nalogu suca istrage koji donosi na prijedlog državnog odvjetnika, odnosno iznimno u nalogu državnog odvjetnika. Dopuštene bi bile radnje koje su prikriveni istražitelji ovlašteni poduzimati temeljem nekog zakona ili drugog ovlaštenja (npr. suda).Tolerirane radnje bile bi one koje predstavljaju ulazak u zonu kažnjivog ponašanja i koje nisu izrijekom dopuštene, primjerice konzumiranje marihuane na javnom mjestu od strane prikrivenog istražitelja s ciljem uklapanja u kriminalnu skupinu. Tolerirane radnje također su i one koje nisu u potpunosti usklađene s procesnim pravilima.[24] Definiranjem toga što oni smiju, a što ne izbjegle bi se zablude u vezi sa sadržajem dopuštenosti djelovanja. „Tijekom provedbe posebnih dokaznih radnji prikriveni istražitelji i pouzdanici mogu se koristiti prikrivenim audio i video uređajima i drugim tehničkim uređajima za stvaranje

[20] Krapac, *op. cit.* u bilj. 2, str. 345.
[21] *Ibid.*, str. 347.
[22] Ž.Karas, M. Jukić: Promjene u sustavu nezakonitih dokaza, s osvrtom na kretanja u poredbenom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol 16, broj 2/2009 str. 623.
[23] D. Derenčinović, M. Dragičević Prtenjača: Agent provokator i institut prikrivenog istražitelja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2/2018, str. 303-328, str. 305.
[24] *Ibid*.

tehničkog zapisa o provedbi posebnih dokaznih radnji.“[25] Međutim, u stvarnosti to baš i nije tako. Za sve posebne dokazne radnje iz članka 332. Zakona o kaznenom postupku koje bi prikriveni istražitelj trebao poduzeti potreban je novi pisani i obrazloženi nalog suca istrage (iznimno državnog odvjetnika) kako bi dokazi prikupljeni na taj način mogli biti relevantni na sudu.[26] To je potrebno kako bi se ostvarila dostatna kontrola nad radom istražitelja i kako bi svaka posebna dokazna radnja bila valjano nadzirana.[27] „Iznimno, prema hrvatskom kaznenom (procesnom) pravu, prikriveni istražitelj može ući u nečiji dom ako su ispunjeni uvjeti što ih predviđaju zakonski propisi o ulasku policije u dom bez sudskog naloga (čl. 337. st. 4. ZKP-a).“[28]

Prikrivenim istražiteljima je pri poduzimanju radnji dopušteno samo pasivno djelovanje. On smije pasivno prikupljati obavijesti (osim u slučaju da ima ovlaštenje za poduzimanje nekih drugih posebnih dokaznih radnji) i poduzimati radnje koje ga ne dovode u situaciju koja bi mogla rezultirati počinjenjem kaznenog djela.[29] Uloga prikrivenog istražitelja se svodi na ulogu promatrača i skupljača informacija na potpuno zakonit način u nezakonitim okolnostima.[30] Javlja se pitanje zašto se koriste prikriveni istražitelji ako se sva potrebna saznanja mogu prikupiti drugim posebnim dokaznim radnjama? Uz to te radnje uz pravilnu provedbu jači su dokaz u kaznenom postupku od iskaza prikrivenog istražitelja budući da se presuda ne smije temeljiti isključivo na iskazu prikrivenog istražitelja kao svjedoka. Polazi se od pretpostavke da su oni potrebni i nužni za otkrivanje kaznenih djela i njihovo dokazivanje te da se u nekim situacijama dokazi ne mogu prikupiti na drugi način.[31] Prvenstveno se to odnosi na suzbijanje organiziranog kriminala i drugih vrsta ozbiljnog kriminala. S obzirom na ozbiljnost njihova djelovanja u tim operacijama trebale bi im se dati i veće ovlasti od onih primjerenih za konvencionalne legalne metode.

Potrebno je razlikovati dvije vrste kršenja kaznenih odredaba od strane prikrivenih istražitelja. Prva je nepoštivanje odredaba procesnog prava što dovodi do toga da u pravilu dokazi prikupljeni na taj način neće biti valjani, a drugo je kršenje odredaba materijalnog kaznenog prava poticanjem drugih na činjenje kaznenih djela ili činjenje kaznenih djela od strane agenta provokatora.[32] Često

[25] Čl. 22. st. 1. Pravilnika o načinu provođenja posebnih dokaznih radnji (NN 102/2009).
[26] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 306.
[27] *Ibid.*
[28] *Ibid.*
[29] *Ibid.,* str. 307.
[30] *Ibid.*
[31] *Ibid.,* str. 308.
[32] *Ibid.,* str. 309.

se kršenjem odredaba procesnog prava krše i odredbe materijalnog prava. Primjerice, neovlaštenim ulaskom prikrivenog istražitelja u dom počinjeno je kazneno djelo narušavanja nepovredivosti doma i poslovnog prostora.[33] Također, prikriveni istražitelji mogu biti odgovorni i za kazneno djelo zlouporabe položaja i ovlasti. Kako bi se riješio problem je li došlo do zlouporabe ovlasti moglo bi se primijeniti načelo razmjernosti i krajnja nužda.[34] Vaganjem radnji poduzetih od strane prikrivenog istražitelja i onih koje se nastojalo spriječiti. Takve situacije moglo bi se izbjeći navođenjem radnji koje su prikriveni istražitelji ovlašteni poduzimati tijekom svog službenog djelovanja.

4.1. Zabrana poticanja od strane prikrivenih istražitelja

Zakonom o kaznenom postupku zabranjeno je poticanje na počinjenje kaznenih djela od strane prikrivenih istražitelja i pouzdanika. „Uporaba prikrivenih istražitelja i pouzdanika te simulirana prodaja i otkup predmeta te simulirano davanje i primanje potkupnine ne smiju „predstavljati poticanje na počinjenje djela“.“[35] Time je izraženo stajalište da se uporaba agenata provokatora smatra zakonski i moralno nedopuštenom.[36] Ako policijski službenik potiče na kazneno djelo on će kazneno odgovarati za poticanje čim potaknuta osoba zađe u kriminalnu zonu.[37] Ukoliko prikriveni istražitelj potakne osobu na neko drugo kazneno djelo, a ne ono koje se istražuje, njegova kaznena odgovornost prosuđuje se po općim pravilima kaznenog prava.

Nigdje nije definirano što je poticanje, a iako je regulirano Kaznenim zakonom (dalje u tekstu: KZ)[38], sadržajno nije određeno. Prema Cvitanoviću poticanje je psihički utjecaj na počinitelja s ciljem da se kod njega stvori odluka o počinjenju kaznenog djela. Uključuje sve radnje kojima se s namjerom utječe na drugu osobu da počini kazneno djelo, te zbog toga odluka o počinjenju kaznenog djela nije autonomna.[39] Novoselec navodi kako je poticanje psihički utjecaj na glavnog

[33] *Ibid.*
[34] *Ibid.*
[35] *Ibid.*
[36] Krapac, *op. cit.* u bilj. 2, str. 345.
[37] *Ibid.*
[38] Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)
[39] Ž. Horvatić, D. Derenčinović, L. Cvitanović: Kazneno pravo opći dio 2- kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017), str. 168.

počinitelja kojim ga se navodi da donese odluku o počinjenju kaznenog djela.[40] Obojica navode kako način poticanja nije definiran niti pobliže opisan u Kaznenom zakonu, ali da je sudska praksa uzimala svakojaka postupanja kao poticanje. Primjerice nagovaranje, zapovijedanje, prijetnja (koja ne dovodi drugog u stanje krajnje nužde), zamolba, upozoravanje na povoljnu priliku, prijedlog, provocirajuća izjava i slično.[41] Poticanje je i naručivanje kaznenog djela ili konkretiziranje odluke kod osobe koja je općenito sklona kriminalu. S obzirom na to da poticanja ne može biti ako osoba ima već stvorenu odluku o kaznenom djelu, u tom slučaju nije potrebno ograničavati razinu aktivnosti prikrivenog istražitelja samo na pasivno čekanje hoće li osumnjičena osoba prva dati ponudu za počinjenje.[42] Poticanjem se s namjerom izaziva ili učvršćuje odluka o poduzimanju kaznenog djela, što znači da ono postoji kada osoba uopće nema donesenu odluku ili kod nje postoji nesigurna još neučvršćena odluka.[43] Oblici djelovanja poput upita ili izražavanja želje ne dovode do poticanja. Primjer za to je kupoprodaja opojne droge. Izjava prikrivenog istražitelja da želi kupiti drogu, pa makar i višekratno ponovljena nema značaj poticanja.[44] Po prirodi stvari simulirana kupnja pretpostavlja to da se prikriveni istražitelji moraju predstaviti kao kupci.[45] Također, konzumiranje droge od strane prikrivenog istražitelja pred optuženikom pozivajući ga da mu se u tome pridruži nije poticanje na počinjenje kaznenog djela, već predstavlja taktika za zadobivanje povjerenja i bolje uklapanje prikrivenog istražitelja u narkomanski milje.[46]

Aktivnije djelovanje od strane prikrivenog istražitelja moglo bi biti opravdano ako postoje nedvojbeni dokazi o odluci osumnjičenika te ukoliko se to djelovanje prikrivenog istražitelja može smatrati stjecanjem dodatnog povjerenja ili ispunjavanjem počiniteljevih provjera.[47] Glavna opasnost kod takvog djelovanja je ako postoji sumnja prema nekoj osobi i započne se s aktivnim djelovanjem, a osoba prihvati prigodu jer je potaknuta, a ne jer je sumnja bila točna. S druge strane iz pozicije počinitelja također imamo razne situacije. Neki počinitelji će se sami nuditi za počinjenje kaznenog djela, dok neki pristaju na počinjenje kaznenog djela samo ako osoba pokaže veće zanimanje i zadovolji potrebne provjere. Ako je počinitelj na višoj razini i očekuje pristup s

[40] P. Novoselac: Opći dio kaznenog prava (2016), Pravni Fakultet Osijek, str. 328.
[41] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit.* u bilj. 23, str. 310.
[42] Ž. Karas: Poticanje od strane prikrivenog istražitelja Polic. Sigur, (Zagreb), godina 19. (2010), broj 3, str. 363-366, str. 364.
[43] *Ibid.*
[44] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 311.
[45] Karas, *op. cit.* u bilj. 42, str. 363.
[46] VSRH, I Kž-1255/04 od 16. veljače 2006.
[47] Karas, *op. cit.* u bilj. 42, str. 365.

velikim ponudama, istražitelj bi mogao biti shvaćen neozbiljno ako djeluje potpuno pasivno samo čekajući ponudu za kazneno djelo.[48]

U određenim situacijama prikriveni istražitelj može utjecati na nastanak kaznenih djela koja inače ne bi bila počinjena, iako ne nagovara osobe na počinjenje.[49] Primjerice prikriveni istražitelji koji glume pijane mamce kojima iz džepa viri novac ili osobe koje zbog navodne nepažnje ostave otključana skupocjena vozila.[50] Tu ne postoji aktivno djelovanje prikrivenog istražitelja, ali osobe se odlučuju na počinjenje iako nisu imale prethodnu namjeru jer im se ukazala savršena prilika.[51]

Hrvatska sudska praksa pokazala je znatnu toleranciju prema radnjama prikrivenih istražitelja koje bi se mogle kvalificirati kao poticanje.[52] Time se zapravo sužava primjena instituta poticanja jer bi se inače gotovo svaka radnja mogla smatrati poticanjem na kazneno djelo, čime bi se izgubio smisao prikrivenih istražitelja. Člankom 332. stavkom 1. Zakona o Kaznenom postupku propisano je da se posebne dokazne radnje provode samo onda kada se izvidi kaznenih djela ne bi mogli provesti na drugi način ili bi to bilo moguće samo uz nerazmjerne teškoće, a postoje osnove sumnje da je osoba sama ili s drugim osobama počinila ili sudjelovala u počinjenju teških kaznenih djela taksativno navedenih člankom 334. Zakona o kaznenom postupku.[53] U takvim slučajevima, dopušteno je privremeno ograničavanje ustavnih prava građana.[54] No, njihovo djelovanje nije bez ograničenja i granica, upravo je poticanje granica između dopuštenih i nedopuštenih radnji.

Kako bi mogli govoriti o poticanju mora biti prisutna dvostruka namjera. Prva namjera je istražiteljeva svjesnost o ulozi poticatelja i njegova želja ili pristanak na to, a druga je želja za počinjenjem kaznenog djela na koje potiče drugu osobu.[55] Ako nedostaje bilo koja od te dvije namjere ili u odnosu na jednu postupa u nehaju ili njegova namjera nije usmjerena na dovršenje (počinjenje) djela neće biti riječ o poticanju.[56] „Tko drugoga s namjerom potakne na počinjenje kaznenog djela, kaznit će se kao da ga je sam počinio“[57] Treba li prikriveni istražitelj kazneno

[48] *Ibid*.
[49] *Ibid.*
[50] *Ibid.*
[51] *Ibid.*
[52] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 311.
[53] Čl. 332. st. 1. ZKP
[54] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 312.
[55] *Ibid.*
[56] *Ibid.*
[57] Čl. 37. st. 1. KZ

odgovarati za takvo poticanje? Odgovor je načelno ne, budući da prikrivenom istražitelju u tom kontekstu nedostaje dvostruka namjera. On nastupa u ime države odnosno vlasti i njegova namjera nije počinjenje nego sprječavanje kaznenog djela. Ne želi da počinitelj dovrši kazneno djelo nego da bude uhvaćen prije ili za vrijeme počinjenja kaznenog djela. „Derenčinović ističe da namjera prikrivenog istražitelja ili agenta provokatora „nije povreda nego upravo zaštita pravnog dobra, stoga bi uvažavanje stajališta da je na strani počinitelja (prikrivenog istražitelja o. a.) dostatno postupanje s namjerom pokušaja onemogućilo dogmatsko, ali i kriminalnopolitičko opravdanje za nekažnjavanje agenta provokatora“.“[58] O poticanju se ne bi moglo govoriti ako je počinitelj donio odluku o počinjenju kaznenog djela i inicirao počinjenje ili započeo s počinjenjem kaznenog djela prije nego li se prikriveni istražitelj uključio.[59] U kaznenom pravu to se naziva *omnimodo facturus* ili neprikladan pokušaj poticanja jer je počinitelj prije kontakta s prikrivenim istražiteljima odlučio počiniti kazneno djelo.[60] Problem se javlja kod dokazivanja da je počinitelj odlučio počiniti kazneno djelo prije kontakta s prikrivenim istražiteljem. Zaključak o postojanju odluke o počinjenju kaznenih djela sudska praksa temelji na ranijem bavljenju istim kaznenim djelima, odnosno da je uobičajeno da prikriveni istražitelj započinje radnju kada se utvrdi da se neka osoba bavi kaznenim djelima.[61]

Kod ciljnih kaznenih djela odnosno kaznenih djela kod kojih pokušaj nije moguć (davanje i primanje mita) može se zaključiti da se postupanjem od strane prikrivenih istražitelja ne ostvaruje subjektivno obilježje djela.[62] Kod primanja mita cilj primatelja je ostvarivanje protupravne imovinske koristi, a prikriveni istražitelj ne želi ostvarenje tog cilja pa prema tome on ne ostvaruje obilježja tog kaznenog djela. Također, u tim situacijama ne može ga se smatrati ni poticateljem na davanje mita jer se radi o kaznenom djelu nužnog sudioništva u kojemu se druga strana ne može naći u ulozi poticatelja nego kao počinitelj posebnog kaznenog djela (davatelj ili primatelj mita).[63] Postoje i situacije u kojima bi prikriveni istražitelj mogao nehajno potaknuti osobu na počinjenje

[58] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit.* u bilj. 23, str. 312.
[59] *Ibid.,* str. 313.
[60] *Ibid.*
[61] Ž. Karas: Prikriveni istražitelj kao dokazno sredstvo u suvremenoj kriminalistici i kaznenom postupku, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu (2011), str. 277.
[62] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit.* u bilj. 23, str. 314.
[63] *Ibid.*

kaznenog djela. U tom slučaju nedostaje mu prva namjera, odnosno nije svjestan svoje uloge poticatelja te se ne bi smjelo govoriti o poticanju.

Ukoliko prikriveni istražitelj potiče osobu na počinjenje kaznenog djela takve dokaze trebalo bi izdvojiti iz spisa i ne temeljiti presudu na njima.[64] To proizlazi i iz prakse Europskog suda za ljudska prava jer uporabom tako prikupljenih dokaza radilo bi se o kršenju prava na pravično suđenje zajamčeno člankom 6. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Kada Europski sud za ljudska prava odlučuje je li došlo do poticanja od strane prikrivenih istražitelja važno je da on nije bio ključan za stvaranje namjere kod počinitelja. To se provjerava materijalno-procesnim testom poticanja. Materijalnim testom procjenjuje se je li prikriveni istražitelj načelno postupao pasivno te postoji li dobra kontrola i nadzor nad njegovim radnjama.[65] Proceduralni test obuhvaća odlučivanje Suda o tome kako su domaći sudovi postupali u slučaju u kojem je bio iznesen prigovor poticanja.[66] Počinitelj koji je prihvatio poticanje na kazneno djelo ne može biti ekskulpiran zato što je poticatelj bio prikriveni istražitelj.[67] Osoba je počinila kazneno djelo s namjerom i prema slobodnom izboru i vrlo bi vjerojatno počinila to kazneno djelo i da ju je na počinjenje potaknuo netko drugi, a ne prikriveni istražitelj.

[64] *Ibid.*, str. 315.
[65] *Ibid.*
[66] *Ibid.*
[67] Karas (2011), doktorska disertacija, *op. cit*, u bilj. 61, str. 277.

5. Povrede članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Europski sud za ljudska prava u nekoliko je navrata odlučivao o tome što se smatra poticanjem na počinjenje kaznenog djela kada se s druge strane nalazi prikriveni istražitelj.[68] Prvi slučajevi su bili Lüdi protiv Švicarske i Teixeira de Castro protiv Portugala.[69] Oni su nedvojbeno presedani te se na njih se praksa oslanja i danas. Razlog zbog kojeg ti slučajevi dolaze pred Sud je što uporabom prikrivenih istražitelja može doći do povrede članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: Konvencija) koji govori o pravu na pravično suđenje. Prikriveni istražitelji mogu se koristiti pod uvjetom da njihova uporaba podliježe jasnim ograničenjima i zaštitnim mjerama. Njihova uporaba je dopuštena čak i u posve legitimnom suzbijanju teških delikata kao što je neovlaštena trgovina opojnim drogama.[70] Nacionalno pravo mora precizno odrediti u kojim situacijama se smiju koristiti te nastojati spriječiti zloupotrebe ovlasti prilikom provođenja radnje.[71] Načelno je Sud zauzeo stajalište da djelovanje prikrivenih istražitelja mora biti pasivno te ako je njegova radnja potaknula osobu na počinjenje kaznenog djela to djelovanje neće se smatrati legitimnim i potaknutoj osobi bit će povrijeđeno pravo na pravično suđenje zajamčenom člankom 6. Konvencije.[72] Sud je to stajalište zauzeo u predmetu Ramanauskas protiv Litve[73] time što je ustanovio materijalno-procesni test poticanja. Vrlo je važno da vlasti u trenutku odluke o primjeni prikrivenog istražitelja imaju opravdani razlog za njegovu primjenu, odnosno da imaju valjane naznake da je osoba prema kojoj se radnja primjenjuje počinila kazneno djelo i da je nalog valjano obrazložen.[74]

Sud razlikuje prikrivenog istražitelja i agenta provokatora. Prikriveni istražitelj prikuplja informacije dok agent provokator potiče osobu na počinjenje kaznenog djela koje on ne bi počinio bez tog poticanja, prema tome izlazi iz granica dopuštenog djelovanja prikrivenog istražitelja.[75] Prilikom odlučivanja je li došlo do prelaska granice dopuštenog djelovanja odnosno je li prikriveni istražitelj potaknuo osobu na počinjenje kaznenog djela Sud razmatra sljedeće kriterije: razloge

[68] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 316.
[69] Stariene L.: The limits of the use of undercover agents and the right to a fair trial under article 6(1) of the European convention on human rights, Jurisprudence 3(117), pages 263-284 (2009), str. 266.
[70] Krapac, *op. cit.* u bilj. 2, str. 347.
[71] Stariene, *op.cit.* u bilj. 69, str. 266.
[72] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 318.
[73] Predmet Ramanauskas protiv Litve (Zahtjev br. 74420/01) od 5. veljače 2008.g.
[74] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 318.
[75] Stariene, *op.cit.* u bilj. 69, str. 267.

zbog kojih se može posumnjati da je osoba uključena u slične kriminalne aktivnosti ili da je već bila počinitelj slične, zakonitost te opseg djelovanja prikrivenog istražitelja.[76]

Problemi se javljaju kod definiranja temelja prema kojima se može zaključiti da je osoba bila uključena u isto ili istovjetno kazneno djelo prije ili ga je počinila. Uspoređuje se to s osnovanom sumnjom za koju Sud kaže kako se pretpostavlja ukoliko postoje činjenice ili informacije koje bi objektivnog i nepristranog promatrača uvjerile da je dotična osoba počinila kazneno djelo.[77] Sud je u predmetima Eurofinacom protiv Francuske i Sequeira protiv Portugala istaknuo da sumnja mora biti temeljena na konkretnim dokazima. Postavlja se i pitanje je li dovoljno da postoji sumnja kako je osoba ranije počinila kazneno djelo ili je potrebno da je i osuđena. U većini slučajeva kada osoba nije bila osuđivana Sud je dosudio povredu prava na pravično suđenje, dok u slučajevima prethodne osuđivanosti te povrede nije bilo.

Drugi kriterij je zakonitost djelovanja prikrivenog istražitelja, da bi se uopće koristila ta metoda potrebno je da je odobrena i da nad njom postoji odgovarajući nadzor.[78] Moraju se navesti razlozi za primjenu metode, svrha i ograničenja. Sud ne odobrava slučajeve u kojima je prvo učinjena neka akcija koja uključuje prikrivene istražitelje, a tek kasnije donesena dozvola za njihovu upotrebu. Prema tome, radnja poduzeta prije dozvole nije legalna. To se dogodilo u predmetu Ramanauskas protiv Litve. Sud je utvrdio da se nacionalne vlasti ne mogu izuzeti od svoje odgovornosti za radnje istražitelja koje su učinjene prije dobivene dozvole te da se osobe koja su ta djela počinile trebaju kazniti.[79]

Ipak, najviše problema javlja se kod trećeg kriterija odnosno opsega djelovanja prikrivenog istražitelja.[80] Kako istražitelj može djelovati pasivno ako mora činiti radnje koja imaju obilježja kaznenih djela i koliki treba biti intenzitet uključenosti u te radnje? Nažalost, ne postoji jasan odgovor na ta pitanja. Primjerice u slučaju Ramanauskas protiv Litve, Sud je utvrdio kako je radnja bila izvan granica pasivnog jer su svi sastanci agenta provokatora i podnositelja zahtjeva bili na

[76] *Ibid.*, str. 268.
[77] *Ibid.*
[78] *Ibid.*, str. 269.
[79] Ramanauskas protiv Litve, *op. cit.* u bilj. 73, odlomak 63.
[80] Stariene, *op.cit.* u bilj. 69, str. 270.

inicijativu agenta provokatora i očito je da je podnositelj zahtjeva potaknut na počinjenje kaznenog djela.[81]

Odlučivanje o dopuštenosti uporabe dokaza pribavljenih djelovanjem prikrivenog istražitelja u nadležnosti je domaćih sudova.[82] Europski sud nema kompetencije odlučivati o tome. Zadatak Suda nije odlučiti jesu li dokazi pribavljeni nezakonito nego je li došlo do povrede nekog drugog prava zaštićenog Konvencijom. No, smatra kako upotreba dokaza pribavljenih povredom nekog od temeljnih prava zajamčenih Konvencijom predstavlja problem u pogledu pravičnosti postupka.[83] Bez obzira na opravdani zahtjev da se kod porasta organiziranog zločina primjene odgovarajuće mjere, pravo građana na pravičan postupak ne smije se zbog toga žrtvovati.[84] Korištenje dokaza pribavljenih policijskim provokacijama ne može se opravdati javnim interesom.[85] Također, ako nacionalni sud odluči da je osoba bila potaknuta na počinjenje kaznenog djela svi dokazi koji su rezultat tog poticanja moraju se izuzeti i ne smiju biti korišteni u postupku.[86] Isto tako ne mogu se koristiti ni dokazi koji su pribavljeni prilikom provođenja posebne dokazne radnje bez potrebne dozvole za istu. Sud u svakom slučaju gleda jesu li ti dokazi jedini kojima se može potkrijepiti krivnja osumnjičenika, ukoliko jesu tu se može govoriti o povredi prava na pravično suđenje. No, neće bit povrede prava na pravično suđenje te će se moći koristiti dokazi prikupljeni radnjom prikrivenog istražitelja ukoliko se dokaže da je osoba već prije donijela odluku o počinjenju kaznenog djela i prikriveni istražitelj je postupao pasivno.[87]

U predmetu Khudobin protiv Rusije primijećeno je da manjak mogućnosti za sudsko nadziranje uporabe posebnih dokaznih radnji dovodi do povrede prava na pravično suđenje.[88] Prikrivena operacija bila je odobrena jednostavnom administrativnom odlukom tijela koje je kasnije provelo akciju, odluka je sadržavala vrlo malo informacija o razlozima i svrsi planirane "probne kupnje". Operacija nije bila podvrgnuta sudskoj reviziji ni bilo kakvom drugom neovisnom nadzoru. U nedostatku sveobuhvatnog sustava provjera koje su pratile operaciju, uloga naknadne kontrole od strane prvostupanjskog suda bila je ključna. Međutim, policajci koji su

[81] Ramanauskas protiv Litve, *op. cit.* u bilj. 73, odlomak 67.
[82] Stariene, *op.cit*. u bilj. 69, str. 272.
[83] *Ibid*.
[84] Krapac, *op. cit*. u bilj. 2, str. 347.
[85] *Ibid.*
[86] Stariene, *op.cit.* u bilj. 69, str. 274.
[87] *Ibid.*
[88] *Ibid.*, str. 275.

sudjelovali u "probnoj kupnji" nikada nisu ispitani na sudu, iako je obrana tražila njihovo saslušanje kao ni osoba koja je podnositelju zahtjeva prodala drogu. Iako je domaći sud imao razloga sumnjati da je postojala zamka, on nije analizirao relevantne činjenične i pravne elemente koji bi mu pomogli da razlikuje zamku od legitimnog oblika istražne radnje. Štoviše, domaći zakon ne bi trebao tolerirati korištenje dokaza dobivenih kao rezultat poticanja državnih agenata.[89] S obzirom na to uspostavlja se obveza nacionalnih sudova da provjeravaju je li osoba potaknuta na počinjenje kaznenog djela. Također, nacionalni sud mora procijeniti razloge zbog kojih je ta metoda korištena kao i uključenost prikrivenih istražitelja u kazneno djelo te bilo kakav pritisak ili poticanje kojemu je podnositelj zahtjeva bio izložen.[90] Osumnjičenik mora imati mogućnost postaviti pitanje zakonitosti primjene metode i sud o tome mora odlučiti.

Pri odlučivanju je li poštovano pravo na pravičan postupak Sud gleda i jesu li poštovana prava na jednakost oružja i kontradiktoran postupak. To su najproblematičniji aspekti uporabe prikrivenih istražitelja, prvenstveno ispitivanje prikrivenih istražitelja koji često traže status zaštićenih svjedoka i čiji su dokazi većinom presudni kod odlučivanja o krivnji osumnjičenika. Prikrivenim istražiteljima daje se status zaštićenih svjedoka kako bi se zaštitio njihov identitet, ali i kako bi ih se moglo koristiti u novim akcijama. Budući da imaju status zaštićenih svjedoka optuženi ih ne može ispitati i tu dolazi do konflikta između potrebe da se zaštiti svjedok i zaštite prava na obranu u postupku.[91] Potrebno je naći ravnotežu između ta dva prava te Sud nema konkretno pravilo kako odlučuje o tome već se razlikuje od slučaja do slučaja ovisno o okolnostima, ali u biti uključuje poseban način ispitivanja uz primjenu zaštitih mjera. Presuda se ne može biti temeljena isključivo na iskazu zaštićenog svjedoka i njegovo svjedočenje ne može biti presudno za odluku da je osoba kriva.[92] Ako takav iskaz nije glavni dokaz za presudu, pravo na obranu puno je manje ugroženo.

[89] Sažetak predmeta Khudobin protiv Rusije (zahtjev br. 59696/00) od 26. listopada 2006.g.
[90] Stariene, *op.cit.* u bilj. 69, str. 275.
[91] *Ibid.*, str. 276.
[92] *Ibid.*, str. 279.

5.1. Predmet Lagutin i ostali protiv Rusije[93]

Predmet Lagutin i ostali protiv Rusije primjer je u kojemu nisu poštovana prava na jednakost oružja i kontradiktoran postupak. U postupku se javlja pet podnositelja zahtjeva koji su žrtve klopke provedene od strane prikrivenih policijskih službenika radi koje su osuđeni na zatvorske kazne zbog trgovanja drogom.[94] Svi su naveli kako nikada prije nisu sudjelovali u trgovanju drogom. Isticali su i kako nikada ne bi ni sudjelovali u trgovanju droge da nisu bili potaknuti. Prema svjedočenju policijskih službenika simulirana kupnja droge određena je temeljem prethodne obavijesti da su se podnositelji ranije bavili trgovanjem drogom, što je ustanovio i Europski sud.[95] Iz dokaza koji su dostavljeni Sudu proizlazi kako domaća sudska tijela nisu ispitala navedene prethodne obavijesti temeljem kojih je određena klopka. Prema tome Sud nije mogao utvrditi jesu li nadležna policijska tijela imala opravdan razlog za pokretanje prikrivenih policijskih radnji te jesu li prikriveni policijski službenici koristili sredstva prisile koja su dovela do počinjenja predmetnih kaznenih djela.[96]

Domaći sudovi nisu ispitali istinitost policijskih navoda da je prikrivena policijska radnja izvršena temeljem prethodno prikupljenih obavijesti, već su prihvatili neutvrđene izjave policije.[97] Samim time što domaći sudovi nisu ispitali policijske navode koji su bili sastavni dio odluke o krivnji podnositelja, ugrozili su ishod samog postupka.[98] Postupak nije proveden u skladu s načelom pravičnog suđenja i osobito načelom kontradiktornosti postupka i jednakosti oružja između obrane i tužiteljstva. Sukladno navedenom, Sud je ustanovio kako je u ovom predmetu došlo do povrede čl. 6. Konvencije.

[93] Sažetak presude Lagutin i ostali protiv Rusije (Zahtjevi br. 6228/09, 19123/09, 19678/07, 52340/08, 7451/09) od 24. travnja 2014.g.
[94] *Ibid.*
[95] *Ibid.*
[96] *Ibid.*
[97] *Ibid.*
[98] *Ibid.*

5.2. Predmet Teixeira de Castro protiv Portugala[99]

Podnositelj zahtjeva Francisco Teixeira de Castro portugalski je državljanin. Okolnosti slučaja su te da su dva policajca u civilu u sklopu operacije praćenja trgovine drogom u više navrata pristupili osobi V.S. kojega se sumnjičilo za sitnu preprodaju droge te su se nadali kako bi preko njega mogli doći do dobavljača.[100] Policijski istražitelji zatražili su od V.S. heroin te je on spomenuo ime podnositelja zahtjeva, no nije znao njegovu adresu pa mu je pri tome pomogao poznanik F.O. Nakon toga sva četvorica otišla su do kuće podnositelja zahtjeva te su policajci ponudili podnositelju zahtjeva 200 000 PTE za 20 grama heroina i dali mu smotak novčanica. Podnositelj zahtjeva pristao je nabaviti heroin. Podnositelj zahtjeva izvadio je jednu vrećicu iz džepa nakon čega su se službenici identificirali i uhitili podnositelja zahtjeva, V.S. i F.O. Pretresli su svu trojicu i otkrili da podnositelj zahtjeva posjeduje još dvije vrećice heroina, 43 000 PTE u gotovini i zlatnu narukvicu.[101] Podnositelj zahtjeva podnio je zahtjev Komisiji te se pozvao na članak 6. stavak 1. Konvencije žaleći se kako nije imao pošteno saslušanje jer su ga policijski službenici poticali da počini kazneno djelo za koje je kasnije osuđen.[102] Po njegovom mišljenju, te okolnosti također predstavljaju kršenje članaka 3. i 8. Konvencije. Smatrao je da je osim toga bio podvrgnut diskriminirajućem postupanju jer mu je izrečena teška kazna, dok drugi ljudi upleteni u slučaj ili nisu procesuirani ili su dobili blažu kaznu.[103] Komisija je smatrala kako je kazneno djelo počinjeno i podnositelj zahtjeva osuđen u osnovi, a ako ne i isključivo kao rezultat rada policijskih službenika.[104] Potrebno je utvrditi je li aktivnost policijskih službenika išla dalje od aktivnosti prikrivenih agenata. Sud primjećuje kako Vlada nije tvrdila da je intervencija policajaca dio nadzirane i naređene operacije protiv trgovine drogom. Također, ne čini se ni da su nadležna tijela imala razlog sumnjati da je podnositelj zahtjeva trgovac drogom, nije imao dosje niti je protiv njega prethodno pokrenuta istraga, a ni droga se nije nalazila u njegovu domu.[105] Iz toga se može zaključiti kako policijski službenici nisu provodili pasivnu istragu već su poticali na počinjenje

[99] Predmet Teixeira de Castro protiv Portugala (Zahtjev br. 44/1997/828/1034) od 9. lipnja 1998.g.
[100] *Ibid.,* odlomak 9.
[101] *Ibid.,* odlomak 12.
[102] *Ibid.,* odlomak 28.
[103] *Ibid.*
[104] *Ibid.,* odlomak 33.
[105] *Ibid.,* odlomak 38.

kaznenog djela.[106] Prema tome, podnositelj je bio lišen prava na pravično suđenje te je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

5.3. Predmet Matanović protiv Hrvatske[107]

Postupak pred Europskim sudom za ljudska prava u ovome predmetu pokrenut je 22. prosinca 2011. godine na temelju zahtjeva Josipa Matanovića protiv Republike Hrvatske. On podnosi zahtjev Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. „Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprječavati djelotvorno vršenje toga prava.“[108] Podnositelj zahtjeva prigovara kako su primjenom posebnih izvida kaznenih djela, posebice tajnog nadzora nad njim prekršena jamstva iz članka 8. Konvencije odnosno pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života. Nadalje, tvrdi kako ga je pouzdanik poticao te da mu je protivno članku 6. stavku 1. i stavku 3. točki b. Konvencije onemogućen uvid u dokaze dobivene primjenom posebnih izvida kaznenih djela u kaznenom postupku koji se vodio protiv njega. Ističe i kako tumačenje mjerodavnih odredaba Kaznenog zakona od strane domaćih sudova nije bilo u skladu s člankom 7. Konvencije. Što se tiče navodne povrede članka 8. Konvencije, Sud se poziva na opća načela u vezi s upotrebom tajnog nadzora navedenih u presudi Dragojević. Nadzorom i tehničkim snimanjem telefonskih razgovora podnositelja zahtjeva došlo je do miješanja u njegovo pravo na poštovanje privatnog života i dopisivanja.[109] U nalogu istražnog suca o uporabi mjera tajnog nadzora navedeno je da se izvidi nisu mogli provesti na drugi način ili bi to bilo moguće samo uz nerazmjerne teškoće, no nije dano obrazloženje za to.[110] Postupak za nalaganje i nadziranje provođenja mjera nadzora i snimanja telefonskih razgovora nije bio u potpunosti u skladu s pretpostavkama zakonitosti, niti je na odgovarajući način ograničio miješanje u pravo podnositelja zahtjeva na poštovanje njegova privatnog života i dopisivanja.[111] Sud je zaključio kako je došlo do povrede članka 8. Konvencije.

---

[106] *Ibid.*
[107] Predmet Matanović protiv Hrvatske (Zahtjev br. 2742/12) od 4. travnja 2017.g.
[108] Čl. 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17)
[109] Predmet Matanović protiv Hrvatske (Zahtjev br. 2742/12) od 4. travnja 2017.g., odlomak 112.
[110] *Ibid.*, odlomak 113.
[111] *Ibid.*, odlomak 114.

Podnositelj zahtjeva prigovorio je da je tumačenje mjerodavnih odredaba Kaznenog zakona od strane domaćih sudova bilo u suprotnosti s člankom 7. Konvencije. Sud smatra da nema razloga sumnjati u nalaze Vrhovnog suda Republike Hrvatske te smatra kako je prigovor neosnovan i mora ga odbaciti.

Podnositelj zahtjeva tvrdi kako je došlo i do povrede članka 6. Konvencije odnosno prava na pravično suđenje. Tvrdi kako je bio potican od strane pouzdanika te nije imao mogućnost uvida u dokaze koji su dobiveni primjenom posebnih izvida kaznenih djela.[112] Podnositelj zahtjeva tvrdio je kako je istražni sudac odobrio primjenu posebnih izvida kaznenih djela uključujući uporabu pouzdanika bez da je temeljito ocijenio je li takva mjera nužna i opravdana. Također, tvrdi i kako nikada nije sudjelovao u nezakonitim aktivnostima niti je tražio mito.[113] S druge strane, Vlada tvrdi kako su domaći sudovi jasno utvrdili da je zatražio mito te nije bio potaknut na počinjenje kaznenog djela jer je on taj koji je pokrenuo rasprave o uzimanju mita. Objasnili su i kako je uporaba pouzdanika bila odobrena tek nakon što su saznali informacije koje upućuju na to da je podnositelj zahtjeva bio upućen u nezakonite aktivnosti.[114] Prema njihovim tvrdnjama pouzdanik nije poticao na počinjenje kaznenog djela. Sud je utvrdio kriterije za razlikovanje poticanja od dopuštenog ponašanja, a to se utvrđuje materijalnim i postupovnim ispitivanjem poticanja.[115] Prilikom provođenja materijalnog testa sud će pokušati utvrditi je li istraga bila u načelu pasivna, a prilikom postupovnog testa kako su domaći sudovi rješavali podnositeljev prigovor o poticanju. Sud smatra kako je riječ o predmetu koji se odnosi na poticanje na počinjenje kaznenog djela, prema tome mora ispitati jesu li postupci tijela kaznenog progona ostali u granicama dopuštenoga.[116] Sud nije našao ništa zlouporabno prilikom provedbe mjere pouzdanika od strane tijela kaznenog progona niti je njihova uloga bila odlučujući čimbenik. Odlučujući čimbenik bilo je ponašanje podnositelja zahtjeva te se stoga može reći kako su se tijela kaznenog progona pridružila kriminalnoj aktivnosti, a ne ju potaknula.[117] Sud smatra kako raspoloživi materijali omogućuju da se s dovoljnom sigurnošću utvrdi da su tijela kaznenog progona istraživala aktivnosti podnositelja zahtjeva na u načelu pasivan način i nisu ga potaknule na počinjenje

[112] *Ibid.*, odlomak 117.
[113] *Ibid.*, odlomak 119.
[114] *Ibid.*, odlomak 120.
[115] *Ibid.*, odlomak 121.
[116] *Ibid.*, odlomak 137.
[117] *Ibid.*, odlomak 144.

kaznenih djela. Sud je zaključio kako nije došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije u vezi s prigovorom o poticanju na počinjenje kaznenih djela.[118] Što se tiče navodne povrede članka 6. stavka 1. u vezi s onemogućavanjem uvida u dokaze i uporabom dokaza dobivenih primjenom posebnih izvida podnositelj zahtjeva tvrdi kako je nekoliko puta zatražio pristup i kopije snimaka, ali su domaći sudovi odbili njegove zahtjeve.[119] Vlada je tvrdila da je podnositelj zahtjeva imao pristup spisu koji se odnosi na primjenu posebnih izvida kaznenih djela te je stoga imao dovoljno vremena da pripremi svoju obranu. Također, tvrdili su i kako su svi dokazi na kojima se temeljila osuđujuća presuda bili dostupni obrani.[120] Sud primjećuje da se prigovori podnositelja koji se tiču nepravičnosti postupka odnose na nemogućnost pristupu trima glavnim kategorijama dokaza dobivenih primjenom mjera tajnog nadzora.[121] Odluku o onemogućavanju uvida u dokaze donijela su tijela kaznenog progona bez da su pružili obrani mogućnost da sudjeluje u donošenju te odluke.[122] Sud smatra kako je ozbiljno narušena mogućnost podnositelja zahtjeva da se upozna s dokazima za potrebe obrane jer nije postojao odgovarajući postupak kojima bi se ocijenila važnost dokaza i nužnost uvida u njih.[123] Isto tako domaći sudovi nisu naveli uvjerljive razloge koji bi opravdali ograničenje prava podnositelja zahtjeva na obranu. Sud je utvrdio da postupak nije ispunio zahtjeve pravičnog suđenja zbog manjkavog postupka za uvid u dokaze koji su se razmatrali te iz tog razloga podnositelj zahtjeva nije mogao formirati konkretnu tvrdnju o važnosti predmetnih dokaza i nije bio u mogućnosti da nadležni sud ispita njegov zahtjev u svjetlu prava na učinkovitu pripremu obrane.[124] Iz tog razloga došlo je do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

[118] *Ibid.*, odlomak 145.
[119] *Ibid.*, odlomak 147.
[120] *Ibid.*, odlomak 148.
[121] *Ibid.*, odlomak 160.
[122] *Ibid.*, odlomak 183.
[123] *Ibid.*, odlomak 184.
[124] *Ibid.*, odlomak 185.

5.4. Predmet Grba protiv Hrvatske[125]

Postupak u ovome predmetu pokrenut je protiv Republike Hrvatske 5. srpnja 2012. godine temeljem zahtjeva Zorana Grbe, državljanina Bosne i Hercegovine na temelju članka 34. Konvencije. Podnositelj zahtjeva tvrdi kako je bio potaknut na počinjenje kaznenog djela od strane „agenta provokatora", izložen nezakonitim posebnim izvidima kaznenih djela i da je korištenje dokaza prikupljeno na taj način u kaznenom postupku koji se vodio protiv njega bilo suprotno članku 6. stavku 1. i članku 8. Konvencije. Sud je zaključio kako je došlo do povrede članka 8. putem tajnog nadzora podnositelja zahtjeva. Kao i u predmetu Matanović upućuje na opća načela koja se odnose na uporabu mjera posebnih izvida kaznenih djela. Nadzorom i telefonskim snimanjem došlo je do miješanja u pravo na poštovanje privatnog života i dopisivanja.[126] Nalozi istražnog suca o uporabi mjera posebnih izvida kaznenih djela navodili su kako se izvidi nisu mogli provesti na drugi način ili su mogli uz nerazmjerne teškoće, no nije obrazloženo zašto se nisu mogli provesti na drugačiji način.[127]

Što se tiče navodne povrede članka 6. stavka 1. Konvencije podnositelj zahtjeva tvrdi kako je istražni sudac propustio temeljito ispitati sve okolnosti predmeta prilikom odobravanja mjere prikrivenih istražitelja i simuliranog otkupa te nije naveo razloge koji bi opravdali primjenu istih.[128] Tvrdi i kako je potaknut na počinjenje kaznenog djela te prigovara kako nema objašnjenja zašto nije bio uhićen nakon prve nezakonite transakcije.[129] Prema njegovim navodima nije mogao učinkovito osporavati ni dokaze budući da su prikriveni istražitelji ispitani pod posebnim mjerama zaštite. Vlada tvrdi kako prikriveni istražitelji nisu poticali na počinjenje kaznenog djela te je njihova primjena bila opravdana.[130] Na temelju materijalnog testa poticanja Sudu je u ovom slučaju nemoguće sa sigurnošću utvrditi je li podnositelj zahtjeva bio žrtva poticanja te je stoga bitno ispitati postupak u kojemu je razmotren prigovor poticanja.[131] U postupovnom testu poticanja

[125] Predmet Grba protiv Hrvatske (Zahtjev br. 47074/12) od 23. studenog 2017.g.
[126] *Ibid.*, odlomak 84.
[127] *Ibid.*, odlomak 85.
[128] *Ibid.*, odlomak 89.
[129] *Ibid.*
[130] *Ibid.*, odlomak 90.
[131] *Ibid.*, odlomak 116.

Sud je utvrdio kako su domaći sudovi propustili postupiti u skladu sa svojom obvezom da učinkovito ispitaju prigovor podnositelja zahtjeva o poticanju na počinjenje kaznenog djela.[132]

Prema tome, Sud je utvrdio da postupak odlučivanja koji je doveo do teže kazne izrečene podnositelju zahtjeva zbog višekratnog stavljanja krivotvorenog novca u opticaj nije bio u skladu sa zahtjevima pravičnosti. Time se ne implicira da je on pogrešno osuđen, nego da su domaći sudovi propustili utvrditi je li njegovim sudjelovanjem u kasnijim nezakonitim transakcijama proširen opseg njegove kriminalne aktivnosti zbog neodgovarajućeg postupanja tijela vlasti.[133]

[132] *Ibid.*, odlomak 124.
[133] *Ibid.*, odlomak 125.

6. Sporedna kaznena djela prikrivenog istražitelja

Prikriveni istražitelji koji se infiltriraju na dulje vrijeme dužni su održavati svoju legendu kako ne bi bili otkriveni. Problem se javlja kod pravne kvalifikacije situacija u kojima članovi zločinačkog udruženja traže od prikrivenog istražitelja da čini kaznena djela, tzv. sporedna kaznena djela.[134] U slučajevima kada nije moguće ne počiniti kazneno djelo kako bi se zadržala krinka potrebno je ta postupanja promotriti kroz institut krajnje nužde.[135] Prvenstveno iz razloga što bi razotkrivanje vrlo vjerojatno imalo teške posljedice po njegovo zdravlje i život. Prema podacima iz jednog poredbenog istraživanja niti u jednoj europskoj državi nije bilo izričito dopušteno počinjenje sporednih kaznenih djela.[136]

U američkom sustavu se smatra da je zbog okolnosti u kojima će se povremeno naći prikriveni istražitelj potrebno imati mogućnost počinjenja kaznenih djela i takvo postupanje ne dovodi do nezakonitosti dokaza.[137] Prikrivenom istražitelju mogu nedostajati subjektivna obilježja kaznenih djela kao u primjeru posjedovanja droga što je zabranjeno radi prodaje, ali ju prikriveni istražitelj posjeduje radi istraživanja. Druga osnova koja utječe na krivnju je iznimka javnih ovlasti prema kojoj čak i kada ostvari sva obilježja kaznenog djela, postupanje istražitelja će biti izuzeto od protupravnosti.[138] Uvjeti za primjenu iznimke su da postupanje mora biti odobreno u skladu s propisima i da mora biti neophodno u radu, a uz to se promatra ustavno načelo razmjernosti, osobito kod mogućnosti kaznenih djela koja mogu ostvarivati posljedice, prema presedanu Tennessee v. Garner U.S. 1 (1985).[139]

U hrvatskom kaznenom pravu također bi trebalo uzeti u obzir načelo razmjernosti. Ako je agent provokator počinio kazneno djelo (zlo) koje je manje od onoga koje je prijetilo, tada bi ga se moglo osloboditi od optužbe jer će biti isključena protupravnost. S druge strane, ako kazneno djelo koje je ostvario ne bi bilo nerazmjerno teže od onoga koje je prijetilo, bila bi isključena krivnja agenta provokatora ili bi se blaže kaznio, ovisno o situaciji.[140] Taj institut mogao bi se

[134] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 321.
[135] *Ibid*.
[136] Ž. Karas: Sporedna kaznena djela prikrivenog istražitelja; osnove sumnje, Polic. sigur. (Zagreb), godina 20. (2011), broj 2, str. 255-260, str. 256.
[137] *Ibid*., str. 257.
[138] *Ibid.*
[139] *Ibid.*
[140] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 324.

koristiti u svim situacijama uz iznimku ubojstva. Ubojstvo osobe od strane prikrivenog istražitelja moglo bi se pravdati samo pod okolnostima nužne obrane.[141]

[141] *Ibid.*

7. Stvaranje i održavanje legende

Uspješno provođenje radnje prikrivenog istražitelja temelji se na prihvaćanju obmane od strane osumnjičenika.[142] Aktivnosti usmjerene na otkrivanje istražitelja dijele se na izravna provjeravanja mogućih istražitelja te na generalno sprječavanje mogućnosti infiltriranja.[143] Počinitelji najčešće pokušavaju pronaći neke nedosljednosti ili praznine u legendi kako bi uhvatili prikrivenog istražitelja u nesigurnosti. Stoga je vrlo važno da se stvori dobra legenda. Kako bi se postigao maksimalan uspjeh legenda ne bi trebala biti potpuna maska, što je sličnija istražiteljevom stvarnom identitetu i osobnosti veće su šanse za uspjeh.[144] Važne su značajke kao što su dob, spol, etnička pripadnost, jezik, ali i naizgled trivijalne stvari kao što je ime. Lažna imena bi trebala biti što sličnija pravom imenu kako istražitelj ne bi bio uhvaćen u nesigurnosti.[145] Legenda ne treba biti identična stvarnom životu istražitelja, ali dovoljno slična kako bi se što bolje u njoj snašao.

Istražitelji ne bi trebali stalno biti prisutni u životu svojih meta jer nova osoba koja je stalno u blizini može izazvati sumnju, pravi kriminalci dolaze i odlaze, nestaju na određeno vrijeme, tajnoviti su oko toga što rade i gdje se nalaze i pojavljuju se samo kada nešto trebaju.[146] Na provjere istražitelji ne bi trebali reagirati impulzivno nego mirno bez posebne reakcije ili negiranja. Korisno je provjere iskoristiti za produbljivanje povjerenja i potvrđivanje legende. Neki počinitelji imaju podatke o istražnim tijelima kao što su imena rukovoditelja pa to koriste za provjere.[147] Također, potajno primjenjuju i opojna sredstva kako bi istražitelja uhvatili u nedosljednosti. Primijećeno je i korištenje prostitutki ili atraktivnih djevojaka kojima je cilj zavesti istražitelja kako bi ga provjerile ili pregledale radi utvrđivanja naoružanja.[148] Temeljito se provjeravaju i porijeklo, školovanje i radna mjesta koja su istražitelji naveli.

Provjere se mogu provoditi i putem potkupljivih službenika u javnim tijelima. Jedan od načina je i zaustavljanje ili legitimiranje u prometu koji su naloženi od strane pripadnika kriminalne

[142] Ž.Karas: Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja, Polic. sigur. (Zagreb), godina 21. (2012), broj 3, str. 574-593, str. 575.
[143] *Ibid.*
[144] L. Miller: Undercover policing: A psyhological and operational guide, Journal of police and criminal psychology, volume 21, number 2, pages 1-24 (2006), str. 9.
[145] *Ibid.*
[146] *Ibid.*
[147] Karas, *op. cit.* u bilj. 142, str. 575.
[148] *Ibid.*, str. 576.

organizacije koji su u dobrim odnosima s korumpiranim pripadnicima redarstva.[149] Ukoliko istražitelj koristi legendu prema kojoj je ranije bio počinitelj kaznenih djela, a počinitelji međusobno prepričavaju što znaju o ostalim počiniteljima bilo bi neobično da prikrivenog istražitelja nitko nije vidio kod uhićenja ili u zatvoru. Istraživanjem koje je provedeno na dilerima utvrdilo se kako oni pokušavaju prepoznati istražitelje po obilježjima vezanima uz izgled, po neuobičajenom govoru, drugačijem držanju i običajima preuzimanja droge.[150] Kod ponašanja su im neobične okolnosti kao što je istražiteljevo podrobno promatranje dilera prije pristupanja. Smatraju da imaju karakterističan način hoda te korištenja osobnih vozila. Neki su tvrdili da ih mogu prepoznati po polu-vojničkom držanju, kulturi ophođenja i živahnom pogledu. Također, pokušavaju imitirati pojedine fizičke simptome, ali ih prenaglašavaju, pogled im je drugačiji nego kod pravih ovisnika, a tjelesni stav samopouzdaniji. Zanimljivo je i da ih pokušavaju po previše točnim upitima što nije karakteristično za njihove uobičajene potrošače koji pitaju dilera da li radi ili kakav je. Osnovni načini u promjeni trenda bili bi iznenadno povećanje narudžbe ili dovođenje nepoznate osobe na kupnju droge.

Mjeru prikrivenih istražitelja nije moguće lako započinjati ili prekidati bez utjecaja na rad službenika. Kada prikriveni istražitelj dulje vremena djeluje pod jednom legendom bilo bi opravdano izbjegavati davanje podataka o njegovom sudjelovanju ako se mogu koristiti drugi izvori dokaza.[151] Otkrivanje podataka iz kojih bi počinitelj mogao zaključiti o kojoj se osobi radi naziva se u kriminalističkoj praksi „spaljivanje prikrivenog istražitelja“ jer postaje neuporabljiv za buduće operacije.[152] Zbog toga je prikladnije za dokazivanje koristiti druga dokazna sredstva. U kriminalističkoj taktici postoji mogućnost da se uz prikrivenog istražitelja koji je na povoljnom položaju u kriminalnom okruženju omogući infiltriranje drugog istražitelja. Time se postiže veća razina zaštite u odnosu na primarni izvor podataka koji može nastaviti s radom bez opasnosti za korištenje u kaznenom postupku jer se izloženost prebacuje na sekundarne istražitelje.[153] Ponekad u slučajevima uhićenja osumnjičenika bude uhićen i istražitelj kako bi zadržao legendu do početka kaznenog postupka, a ponekad i dalje. Postoji mogućnost da se počinitelji vrate u isto okružje i pričaju o tome gdje su sakrili dokaze ili koga su podmitili. Taktika postupanja prikrivenog

[149] *Ibid.*
[150] *Ibid.*
[151] *Ibid.*, str. 577.
[152] *Ibid.*
[153] *Ibid.*, str. 578.

istražitelja temelji se na stjecanju povjerenja i dobivanju dobrog položaja na kojemu se može saznati više informacija o počinjenju, a onda se počinitelji hvataju odvojenim mjerama kako istražitelj ne bi bio otkriven.[154]

7.1. Ugrožena osobna sigurnost

Ukoliko dođe do razotkrivanja legende to može dovesti u opasnost život i osobnu sigurnost istražitelja. Nakon što počinitelji saznaju da se radi o policijskim službenicima žele im se osvetiti. No, s druge strane ponekad i policijski službenici mogu zamijeniti prikrivene istražitelje za kriminalce. Primjeri slučajnih djelovanja prema prikrivenim istražiteljima mogu biti opasni zbog mogućnosti tzv. prijateljske vatre.[155] U stranoj kriminalistici su zabilježeni brojni smrtni slučajevi prikrivenih istražitelja koji su nosili oružje kao posljedica zabune policijskih službenika. Zabilježen je slučaj u američkoj praksi gdje je američki istražitelj pucao u zrak kako bi spriječio bijeg počinitelja, a u tom trenutku naišli su policijski službenici u odori i pogodili ga s tri metka misleći kako je riječ o razbojniku.[156] Postoje i slučajevi nezakonitosti od strane policijskih službenika. Primjerice slučaj iz New Yorka u kojemu su tri policijska službenika provalila u stan i pretukla navodnog počinitelja za kojega nisu znali da je prikriveni istražitelj.[157] Stan je bio pod tehničkim nadzorom te je njihovo nezakonito djelovanje snimljeno. Postoje različiti oblici osiguranja istražitelja tijekom postupanja. Može se provoditi putem posebne skupine (*covering unit*) ili od strane pojedinačnog službenika (*ghost*) koji bi se uvijek trebao nalaziti u blizini i priskočiti upomoć ili pozvati potporu.[158] Takvi oblici su mogući kod kratkotrajnih operacija dok kod onih koje duže traju istražitelj najčešće mora brinuti sam za sebe. Najveća opasnost za istražitelje postoji tijekom primopredaje, u tom stadiju ih je najviše ozlijeđeno od strane osumnjičenika ili drugih osoba. Opasnim situacijama doprinose čimbenici kao što je pojava paranoje kod počinitelja zbog učestalog korištenja droge, sklonosti pojedinih skupina u korištenju nasilja i primamljivosti velikih novčanih iznosa.[159] Kod istražitelja problem može biti i

[154] *Ibid.*
[155] *Ibid.,* str. 579.
[156] *Ibid.*
[157] *Ibid.*
[158] *Ibid.,* str. 580.
[159] *Ibid.*

smanjivanje opreza ukoliko se situacija više puta ponavlja. Potreban je osobito pažljiv pristup kod pokazivanja novaca. Radi smanjenja ugroženosti preporučuje se izbjegavati držanje novca kod istražitelja već ga samo pokazati dok se ne utvrdi posjeduje li počinitelj tvari za primopredaju.[160] Neki koriste pokazivanje na javnom parkiralištu iz drugog vozila koje je u kretanju tako da počinitelj može samo vidjeti novac.

[160] *Ibid.*

8. Zlouporabe u provođenju radnje

Posao prikrivenog istražitelja znatno se razlikuje od ostalih policijskih poslova. Zato nad njihovim postupanjem mora postojati nadzor. No, dio postupanja će raditi samostalno bez mogućnosti usmjeravanja. Vođenje prikrivenog istražitelja jedan je od najtežih kriminalističkih poslova te je uloga nadzornika značajna jer su pod okriljem tajnosti moguće brojne zlouporabe. „Nepravilnosti mogu započeti zbog nestanka granice između uloge i pravog statusa. Prikriveni istražitelj uranja u okolinu u kojoj nema ograničenja zakonitosti i to je vrsta posla u kojoj se jednostavno može započeti s nezakonitostima.“[161] Istražitelji su zavedeni moći i zadovoljstvom koje pruža taj posao i to uzbuđenje prijevare i manipulacije može nadjačati njihovu predanost poslu.[162] Mogu postati korumpirani i okrenuti se kriminalnim aktivnostima bilo suptilno bilo otvoreno.[163]

U području prikrivenih mjera zlouporabe su moguće zbog smanjene mogućnosti nadzora. “Provođenje radnji stavlja službenike u doticaje s velikim iznosima novca, a istodobno su zbog prikrivenosti radnje zaštićeni od uobičajenih oblika hijerarhijskog nadzora, što za nepoštene policijske službenike predstavlja okolinu pogodnu za nezakonitosti.“[164] „Izolirano djelovanje u kojem istražitelj mora primjenjivati obmanu stvara uvjete koji su pogodni za razvoj zloporaba.“[165] Prikriveni istražitelji bez znanja nadzornih službenika čine kaznena djela da bi održali ulogu ili nastavili uspješno istraživati. Ako su ubačeni u neku skupinu koja ima niske moralne standarde može doći do oponašanja te postaju počinitelji kaznenih djela koja bi zapravo trebali istraživati. Primjerice prisvajaju novčana sredstva za navodne informatore ili tijekom akcija prisvajaju drogu zatečenu kod počinitelja. „Zato se u kriminalistici preporučuje jasna odgovornost, kvalitetan način vođenja i nadzora, izbjegavanje slobodnog usmjeravanja i učestala komunikacija.“[166] Krajem 90-ih godina 20. stoljeća dogodio se skandal u policijskoj postaji u Los Angelesu, preko stotinu policijskih službenika iz jedinice za suzbijanje kriminala bilo je uključeno u razne zloporabe.[167] Počevši od podmetanja i uništavanja dokaza, krađa i preprodaja narkotika sve do razbojništava.

[161] *Ibid.*, str. 582.
[162] Miller *op. cit.* u bilj. 144, str. 12.
[163] *Ibid.*, str. 19.
[164] Karas, *op. cit.* u bilj. 142, str. 582.
[165] *Ibid.*
[166] *Ibid.*, str. 583.
[167] *Ibid.*

Primjer postoji i u Nizozemskoj gdje je parlamentarno istražno povjerenstvo otkrilo da se posebna jedinica za istraživanje organiziranog kriminala bavila nezakonitim djelatnostima pod okriljem Operacije Delta.[168] Odobrili su uvoženje stotina kilograma droge koja se prodavala, a od zarade su se financirale druge kriminalističke akcije.

Prekoračenjem, odnosno kršenjem ovlasti prikriveni istražitelji mogu biti odgovorni za kazneno djelo zlouporabe položaja i ovlasti.[169] „Službena ili odgovorna osoba koja iskoristi svoj položaj ili ovlast, prekorači granice svoje ovlasti ili ne obavi dužnost pa time sebi ili drugoj osobi pribavi korist ili drugome prouzroči štetu, kaznit će se…“[170]

8.1. Prelazak prikrivenog istražitelja na stranu počinitelja

„Nakon dugotrajnijeg djelovanja u kojem prikriveni istražitelj mora prihvaćati i odobravati ponašanje počinitelja, a negativno se odnositi prema policiji i istražnim tijelima, zbog nastojanja za vjerodostojnim prikazivanjem, može se uistinu udaljiti od početnih ciljeva i postati povezan s počiniteljima.“[171] Može se dogoditi da se istražitelju svidi neka osoba s kojom se susreće u kriminalnom okruženju. „Odvojenost od svakodnevnih kontakata koje su osobu održavale u stabilno formiranim stavovima, te stalno laganje može dovoditi do prestanka ranijeg identiteta i do potpunog uranjanja u nove životne okolnosti.“[172] Može se dogoditi da prikriveni istražitelj poprimi potpuno različite značajke od onih koje je imao na početku istraživanja. Razvijaju simpatije ili počinju razumijevati životne okolnosti počinitelja osobito ako se pokaže da imaju neke pozitivne osobine ili su se u kriminalu našli stjecajem teških životnih okolnosti. „Policijski službenici koji su prije započinjanja prikrivenog istraživanja gledali crno-bijelo na počinitelje i stereotipno ih obilježavali, izvješćuju da nakon početka istraživanja dobivaju potpuno drugačiji pogled na njih jer vide da su to obični ljudi s mješavinom pozitivnih i negativnih osobina, osobito ako imaju neka zajednička gledišta.“[173] Javlja se ublaženo stajalište prema počinitelju poput odnosa prema nekoj bliskoj osobi koja je možda napravila nešto nezakonito, ali se zbog osobnih i prijateljskih veza

[168] *Ibid.*
[169] Derenčinović, Dragičević Prtenjača, *op. cit*. u bilj. 23, str. 309.
[170] Čl. 291. KZ
[171]Karas, *op. cit.* u bilj. 142, str. 583.
[172] *Ibid.*
[173] *Ibid.*, str. 584.

zanemaruje prijavljivanje. Tu se ogleda važnost uloge nadzornog službenika koji mora prikrivenog istražitelja podsjećati na njegovu ulogu kako bi se održala emocionalna distanca.[174] Prema jednom istraživanju anketiranjem prikrivenih istražitelja utvrđeno je da oni nisu željeli uhićenje osoba koje su im se svidjele i nisu im željeli uništiti živote. „Jedan prikriveni istražitelj opisuje da je imao slobodne mogućnosti biranja osoba za usmjeravanje daljnjeg istraživanja, te nije preporučio istraživanje jednog počinitelja koji mu se dopadao kao osoba. U drugom slučaju je prikriveni istražitelj skrivao drogu jer se sprijateljio s počiniteljima i rekao da ne može svjedočiti protiv njih jer su mu postali prijatelji.“[175] Problem se javlja kod dugotrajne odvojenosti od bliskih osoba te se zbog nedostatka kontakata počinje izgrađivati bliski odnos s počiniteljem. Ugrožavajući čimbenik može biti što prikriveni istražitelji radnje koje poduzmu pod drugim identitetom ne smatraju kao svoje. Osobito emotivan može biti završetak istraživanja što ovisi o tome hoće li počinitelji saznati za njegovu pravu ulogu. Suočavaju se s osjećajem krivnje u slučajevima solidarnosti, primjerice kada počinitelj nakon uhićenja odbija dati informacije policiji o ostalim sudionicima kaznenog djela kako bi zaštitio prikrivenog istražitelja. U tim situacijama istražitelji imaju osjećaj da su ih iznevjerili. Zbog toga se javljaju opasnosti u odnosu na promjenu pogleda na kaznena djela, razvijanje prijateljstva ili suosjećanja s počiniteljima, pribjegavanje korištenju poroka, odbijanje djelovanja prema smjernicama. Bliskost s počiniteljima može kod istražitelja dovesti i do toga da on počinje činiti kaznena djela, konzumirati drogu i slično.[176]

[174] *Ibid.*
[175] Karas, *op. cit.* u bilj. 142,str. 584.
[176] Miller *op. cit.* u bilj. 144, str. 13.

9. Prikriveni razgovor i pouzdanost prikupljenih dokaza

U našem pravu nema pojma koji označava razgovor u kojem sudjeluje prikriveni istražitelj dok se u poredbenim sustavima to najčešće naziva prikriveni razgovor. U praksi Europskog suda za ljudska prava postoji samo nekoliko slučajeva u kojima se promatrala sukladnost prikrivenog razgovora s konvencijskim pravom.[177] Pravičnost postupka neće biti povrijeđena ako se za dokazivanje koriste podaci koji su prikupljeni prikrivenim razgovorom koji nije bio na razini formalnog ispitivanja okrivljenika. Primjenjuje se test ekvivalencije, ne treba svaki slučaj razgovora s osumnjičenikom poistovjećivati s radnjom ispitivanja okrivljenika već je potrebno odlučivati od slučaja do slučaja. Europski sud za ljudska prava ne smatra narušavanjem pravičnosti postupka ako nije bilo pritiska na osumnjičenika. U hrvatskom pravnom sustavu prikriveni istražitelj može svjedočiti o sadržaju razgovora koji je vodio s osobama prema kojima je određena mjera ili njihovim sudionicima, ali to ne može biti jedini dokaz za presudu. To se ne može odnositi na razgovor koji bi izgledao kao pravo ispitivanje okrivljenika nego samo na razgovor koji je na razini dragovoljnog razgovora.

Problemi se javljaju kada osumnjičenik odbije iskazivati u formalnoj radnji ispitivanja, a nakon toga iznese činjenice u prikrivenom razgovoru. „Prema jednom gledištu, pravni utjecaj odbijanja davanja iskaza ostaje samo u toj radnji. Mogućnosti obrane u radnji ispitivanja dio su samo te radnje, a nisu dio dokaznih pravila u prethodnom postupku.“[178] Ako osumnjičenik nakon odbijanja iskazivanja na ispitivanju da priznanje nekome, a taj razgovor snima se tajnim nadzorom korištenje tih dokaza neće biti problematično. Drugo gledište kaže kako obrana šutnjom pred istražnim tijelima obvezuje tijela vlasti i u svim ostalim radnjama u kojima se mogu prikupljati isti dokazi.[179] U hrvatskom zakonodavstvu prihvaćeno je prvo stajalište.

Rad prikrivenog istražitelja u najvećem se dijelu sastoji od verbalne komunikacije s osumnjičenicima i ako pritom oni izjave nešto korisno za kazneni postupak, nameću se pitanja o dokaznom statusu takvih izjava i odnosa prema izvorima koji se mogu koristiti za njihovo dokazivanje.“[180]„Pojedina kaznena djela se dokazuju temeljem razgovora koji je vođen i

[177] Karas, *op. cit.* u bilj. 9, str. 129.
[178] *Ibid.,* str. 155.
[179] *Ibid.,* str. 156.
[180] *Ibid.,* str. 127.

kolokvijalno ih se zato naziva kaznenim djelima razgovora jer ne preostaju drugi dokazi (*language crimes*).“[181] Pouzdanost takvih dokaza vrlo je teško provjeriti. Iz sadržaja razgovora može se vidjeti namjera i uloga počinitelja, ali on može i manipulirati jezičnim izražavanjem i komunikacijom kako bi skrivao stvarne namjere.[182] No, manipulacije mogu postojati i u postupanju prikrivenog istražitelja te one mogu dovesti do nepouzdanih dokaza. Sadržaj može biti nepouzdan ako je razgovor vođen tako da osoba s kojom se razgovara misli da se priča o nekoj drugoj temi ili da je riječ o drugom kontekstu. Ako prikriveni istražitelj neprikladno prekida ili se ubacuje u govor osumnjičenika ili ga nadopunjava nečime što ovaj nije rekao ili umjesto njega objašnjava njegove misli može doći do pogrešnog shvaćanja. Ako osoba nešto kaže, a prikriveni istražitelj tome da drugačije značenje podrazumijevajući nešto što nije rečeno također je nepravilno razgovaranje. Važna je i neverbalna komunikacija kao što su pokreti rukama, govor tijela, izraz lica i slično.[183]

Snimke koje su napravljene tijekom provođenja radnje mogu biti podvrgnute različitim provjerama. Trebalo bi izbjegavati da prikriveni istražitelj sam snima razgovore ili da može utjecati na rad uređaja. „Primjer manipulacija tijekom snimanja prikrivenog razgovora je kad su prikriveni istražitelji smatrali da je njihov posrednik tijekom provođenja Operacije Corkscrew u Clevelandu 1984. godine prikupio dokaze o podmićivanju suca. Tražio je od suca da povuče uhidbeni nalog za poznanika, što je i snimio, a potom napravio pauzu na uređaju kada se sudac usprotivio, te je naknadno bez nazočnosti suca snimio svoju repliku: „ona kuverta na stolu je za vas“.“[184]

[181] Karas *op. cit.* u bilj. 142., str. 585.
[182] *Ibid.*
[183] *Ibid.,* str. 586.
[184] *Ibid.*

10. Utjecaj radnje na psihičko zdravlje istražitelja

„Nekim službenicima su i nakon prestanaka obavljanja poslova prikrivenog istražitelja nesvjesno ostale navike, način govora i slične navike koje su koristili tijekom postupanja. Zbog vjernog glumljenja i potiskivanja im je ponekad čak bilo teško povjerovati da su policajci.“[185] Primjerice kada bi nakon prestanka radnje primijetili policijsko vozilo prva reakcija im je bila kako se moraju skriti da bi se tek kasnije sjetili da su oni zapravo policijski službenici. Kod agenata koji su bili špijuni u protivničkim krugovima javlja se zabuna uloga (*role confusion*) te više nisu sigurni u svoje pravo ime i identitet.[186] „Prema Girodovom istraživanju je oko 38% bivših prikrivenih istražitelja izjavilo da im se uloga nije pojavila u svakodnevnim ulogama (*reappearance*), 40% nije poreklo postojanje takvih pojava, a oko 21% je prijavilo da im se uloga nesvjesno pojavila.“[187] Istražitelji koji su prijavili nekontrolirano pojavljivanje uloge prijavili su i veće promjene u izgledu, načinu odijevanja i slično. Kod nekih se legenda nesvjesno reaktivirala u stresnim situacijama čak i nekoliko godina nakon završetka operacije.[188] Povećan je rizik duševnih poremećaja kod istražitelja zbog čega je bitno da stalno imaju psihološku pomoć. Problemi mogu nastati zbog straha od otkrivanja, imaju osjećaj kao da im na čelu piše što rade. Neki pak nakon prestanka radnje sagledavaju tijek operacije i naknadno uoče opasne situacije prilikom čega se javlja tjeskoba i potreba za pojačavanjem sigurnosnih mjera. Najviše problema javlja se kod istražitelja koji su završili s operacijom, dok najmanje kod oni koji su u provedbi operacije. Pojedinci imaju problema s dosjećanjem mjere, te im se čini da nisu bili njen dio.

Brojni autori navode neke od psihičkih problema s kojima se nose istražitelji nakon završetka posla. *Medalist syndrome* javlja se kada prikriveni istražitelji koji su bili zvijezde velikih operacija počinju sebi previše pridavati na važnosti i smatraju da su najbolji, što ne dobiva dobre reakcije od ostalih kolega.[189] Paranoja se može javiti pogotovo u slučajevima kada akcija nije bila uspješna, počinitelji su pobjegli, legenda je otkrivena i slično.[190] To kod istražitelja izaziva strah i tjeskobu koji utječu na njegovu svakodnevicu. Zadržavanje legende (*role generalization)* pojavljuje se kada

[185] *Ibid.*
[186] *Ibid.,* str. 587.
[187] *Ibid.*
[188] *Ibid.,* str. 587.
[189] Miller *op. cit.* u bilj. 144, str. 18.
[190] *Ibid.*

istražitelj zadržava drugi identitet i nakon što je završio sa zadatkom i dalje je u ulozi, poprimio je obilježja te legende.[191] „*Miami Vice" syndrome* očituje se kada istražitelj smatra da se nalazi u svijetu medija i da je njegova uloga kao na filmu, on traži pažnju te je često predmet ismijavanja.[192] Sindrom primata predstavlja zloćudniju promjenu karaktera.[193] Često se viđa kod istražitelja koji se infiltriraju u motociklističke bande, drogeraške skupine i slično gdje često sudjeluju u nasilju i drugom lošem ponašanju. Uključenost u takvu okolinu može se odraziti na službenika i nastaviti u obliku atipičnog odijevanja, neprimjerenog govora i razbojničkog ponašanja kada se vrati u ured i obitelj. Suosjećanje i simpatija za počinitelja javlja se često prilikom dugih operacija kada se istražitelji zbliže s počiniteljima.[194] Korozija sustava vrijednosti za provođenje zakona je kada istražitelj više ne vidi jasnu razliku između dobrog i lošeg, policije i pripadnika skupine u koju je ušao i stoga ne može ispunjavati svoje dužnosti na način koji bi trebao.[195]

[191] *Ibid.*
[192] *Ibid.,* str. 19.
[193] *Ibid.*
[194] *Ibid.*
[195] *Ibid.*

11. Zaključak

Posebna dokazna radnja prikrivenog istražitelja vrlo je složena radnja. Kako bi radnja bila provedena prvo moraju biti ispunjene određene materijalne i formalne pretpostavke. Postoje brojne polemike o zakonitosti njene uporabe budući da se njome zadire u temeljna ljudska prava, posebice ako traje dulje vremena. No, s druge strane neki od najtežih slučajeva nikada ne bi bili riješeni bez prikrivenih istražitelja. Potrebno je razlikovati prikrivene istražitelje od agenata provokatora. Agenti provokatori su zapravo prikriveni istražitelji koji potiču osobe na počinjenje kaznenih djela što je našim pravom zabranjeno. Prikriveni istražitelji trebali bi djelovati pasivno, a upravo je poticanje granica između dopuštenih i nedopuštenih radnji. Europski sud za ljudska prava u nekolicini je predmeta odlučivao o tome je li bilo poticanja od strane prikrivenih istražitelja, a time i povrede prava na pravično suđenje. Utvrdio je kako se mogu koristiti pod jasnim ograničenjima te u točno određenim situacijama koje određuje nacionalno pravo, no ne smije doći do poticanja. Prikriveni istražitelji posebna su dokazna radnja u kojoj se dokazi prikupljaju putem osobe odnosno prikrivenog istražitelja i zbog toga se može dovesti u pitanje njihova pouzdanost. U hrvatskom pravu dopušteno je korištenje njihova iskaza o sadržaju razgovora, ali to ne smije biti jedini dokaz za presudu. Zanimljivo je da je u raznim državama pitanje zakonitosti njihove uporabe i zakonitosti dokaza pribavljenih njihovim radom drugačije regulirano. Ne postoji jedinstveno stajalište.

Posao prikrivenog istražitelja iziskuje veliku sposobnost, vještinu te izdržljivost. Izloženi su brojnim opasnostima budući da se infiltriraju među najgore kriminalce te su u svakom trenutku u strahu od razotkrivanja. Nije rijetkost i da se zbliže s počiniteljima budući da dosta vremena provode zajedno te im je zbog toga teško odraditi posao na ispravan način. Postoje i brojne mogućnosti zlouporabe radnje budući da nisu pod stalnim nadzorom. S obzirom da taj posao iziskuje potpuno uživljavanje u ulogu odnosno preuzimanje drugog identiteta tj. legende, dešavalo se da prikriveni istražitelji više ne razlikuju svoj pravi identitet od legende. Neki se nakon završetka radnje u potpunosti ponašaju kao da su i dalje na zadatku i kao da je legenda njihov pravi identitet, zadržavaju njen stil oblačenja, govora, ponašanja. Prikriveni istražitelji zbog silnog stresa i potencijalnih opasnosti često imaju psihičke poteškoće nakon provođenja radnje. Također, teško im se vratiti u obitelj jer su dugo vremena razdvojeni, ne smiju otkriti čime se bave, udaljavaju se, a članovi obitelji često nemaju razumijevanja za to. Težak je i povratak na posao pogotovo ako prelaze na neko novo, manje dinamično mjesto. Sve u svemu, posao prikrivenog istražitelja iz

brojnih je razloga zanimljiv kako gledajući s pravne strane tako i psihološke odnosno utjecaja tog posla na istražitelja i njegovu okolinu. Brojna pitanja u vezi te posebne dokazne radnje još nisu u potpunosti definirana i određuju se ovisno o okolnostima slučaja. Sudeći prema tome zasigurno postoji mogućnost za daljnje promjene vezane za posebnu dokaznu radnju prikrivenog istražitelja.

12. Literatura

Knjige i članci:

Derenčinović D., Dragičević Prtenjača M.: Agent provokator i institut prikrivenog istražitelja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol 25, broj 2/2018, str. 303-328

Horvatić Ž., Derenčinović D., Cvitanović L.: Kazneno pravo opći dio 2- kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017)

Ivičević Karas, E.: Radnje i mjere procesne prisile radi pribavljanja predmeta za potrebe kaznenog postupka (novine u prijedlogu zakona o kaznenom postupku iz lipnja 2008.) Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 2(2008), str. 939-971

Karas Ž.: Prikriveni istražitelj kao dokazno sredstvo u suvremenoj kriminalistici i kaznenom postupku, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu (2011)

Karas Ž.: Poticanje od strane prikrivenog istražitelja, Polic. sigur. (Zagreb), godina 19. (2010), broj 3, str. 363-366

Karas Ž.: Sporedna kaznena djela prikrivenog istražitelja; osnove sumnje, Polic. sigur. (Zagreb), godina 20. (2011), broj 2, str. 255-260

Karas Ž.: Neke poteškoće u provedbi radnje prikrivenog istražitelja, Polic. sigur. (Zagreb), godina 21. (2012), broj 3, str. 574-593

Karas Ž.: Neka dokazna pitanja o razgovoru prikrivenog istražitelja s osumnjičenikom, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol 19. broj 1/2012, str. 127-160

Krapac D.: Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije VIII. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine (2020)

Miller L.: Undercover policing: A psychological and operational guide, Journal od police and criminal psychology, volume 21, number 2, pages 1-24 (2006)

Novoselac P.: Opći dio kaznenog prava,Pravni fakultet Osijek (2016)

Scott Curran L.: An exploration of well-being in former covert and undercover police officers, Journal od police and criminal psychology, volume 36, pages 256-267 (2021)

Stariene L.: The limits of the use of undercover agents and the right to a fair trial under article 6(1) of the European convention on human rights, Jurisprudence 3(117), pages 263-284 (2009)

Pravni izvori:

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17)

Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)

Zakon o kaznenom postupku (NN 110/1997)

Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22)

Sudska praksa:

ESLJP, (44/1997/828/1034), Teixeira de Castro protiv Portugala (1998)

ESLJP, zahtjev br. 74420/01, Ramanauskas protiv Litve(2008)

ESLJP, zahtjevi br.: 6228/09, 19123/09, 19678/07, 52340/08 i 7451/09, Lagutin i ostali protiv Rusije (2014)

ESLJP, zahtjev br. 2742/12, Matanović protiv Hrvatske (2017)

ESLJP, zahtjev br. 47074/12, Grba protiv Hrvatske (2017)

Sažetak predmeta Khudobin protiv Rusije, zahtjev br. 59696/00 (2006)